

בְּתֻשָׁה

3

גליון נצבים
תשע"ח

פְּשׁוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה' מִתּוֹרַתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי דוֹד לֵיבֵל שְׁלִיט"א

ראשית השנה - לידה מחדש

רבי אליעזר אומר:

בְּתֻשָׁה נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּתֻשָׁה נִוְלַדוּ אָבוֹת, בְּתֻשָׁה מֵתוּ אָבוֹת. בַּפֶּסַח נִוְלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שְׂרָה רַחֵל וְחַנָּה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵצֵא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּטְלָה עֲבוּדָה מֵאָבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. בְּנִסָּן נִגְאָלוּ, בְּתֻשָׁה עֵתִידִין לִיגָאֵל.

רבי יהושע אומר:

בְּנִסָּן נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּנִסָּן נִוְלַדוּ אָבוֹת, בְּנִסָּן מֵתוּ אָבוֹת. בַּפֶּסַח נִוְלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שְׂרָה רַחֵל וְחַנָּה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵצֵא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּטְלָה עֲבוּדָה מֵאָבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. בְּנִסָּן נִגְאָלוּ, בְּנִסָּן עֵתִידִין לִיגָאֵל. (ראש השנה י, ב)

ל א כל המאורעות השנויים בברייתא נתונים במחלוקת. מוסכם שבפסח נולד יצחק, ושבר"ה נפקדו האימהות, שוחרר יוסף ובוטלה העבודה במצרים. לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע אלא על מועד בריאת העולם, מועד לידתם ומיתתם של האבות, ואימתי עתידין ישראל ליגאל – בניסן או בתשרי.

קשה מאד, מדוע נקשרו למחלוקת זו אירועים אשר מועדם מוסכם? לכאורה רק מה שקשור למחלוקת העקרונית בין ר"א לר"י אודות ניסן ותשרי צריך להיות כתוב בברייתא. בשביל ליישב שאלה זו יש להבין שהברייתא רואה את מחלוקתם כנובעת מנקודה אחת: מתי נברא העולם, בניסן או בתשרי. מזה משתלשלות שאר השאלות אודות לידת ומיתת האבות והגאולה העתידה. כחלק מזה הדגישה הברייתא שיש דברים שמוסכם הן על ר"א והן על ר"י שאינם תלויים בשאלת בריאת העולם, אך אלו דברים שבהכרח הוי אמינא שהם כן קשורים לשאלה זו והא גופא באה הברייתא לחדש שהם אינם כלולים בה. כעת עלינו לבאר הן את ההו"א לקשר אותם למחלוקת והן את המסקנא להפרידם ממנה.

חורשים וזורעים וממתינים עד הפריחה והקציר שיבואו באביב. חורף הוא זמן העבודה. קר בחוץ. נמצאים לבד בבית ומחכים. בניסן מתחיל האביב, האילנות מלבלבים, השדות פורחים, ועמם באה היציאה החוצה – המימוש הגדול של כל מה שהוכן בחורף.

הלב והמעשה

נתרגם את שני המצבים הללו, תשרי וניסן, למושגים הנוגעים לחיים שלנו. בעבודת ה' יש שני חלקים: הכנת הלב למצווה ועשייתה בפועל. צריך את שני הצדדים. אין בכך ספק. המעשה לבדו יעמוד בריקנות וביובש כשיבוא ללא הכנה ראויה של הפנימיות ומאידך, כל הכוונות הטובות לא יביאו תועלת כשהמעשה לא בוצע בסופו של דבר. למרות שצריך את שני החלקים ניצבת השאלה הגדולה: מהו העיקר. האם הדגש הוא 'רחמנא ליבא בעי', או שהדגש הוא על המעשה הנכון והמתוקן.

חשוב להבין: כשאנו מדברים על אפשרות לפיה הלב הוא העיקר, אין כוונתנו בשום אופן להתעלם מהמשקל המכריע שהתורה נותנת למצוות המעשיות. כוונתנו למובן בו המעשה בפועל של המצוות בא לקבע במציאות האובייקטיבית את הכנת הלב. בדומה למעשה קנני המחיל את רצון שני הצדדים בעסקה. במובן זה, כל עשיית המצוות בפועל לא באה אלא להגשים בעולם העשייה את דבקתו של האדם בה', ואם המעשה הוא רק הקניין המגלה בחוץ את המחשבה שבפנים, ברור שהמוקד הוא הלב.

המובן השני שיש למעשי המצוות הוא השעבוד. ככלל, הדבקות בלב היא פרי רצוננו ואילו המעשה כפוי עלינו במידה מסוימת. איננו מחליטים כיצד להביע את שמחתנו באסיף או כיצד לזכור את יציאת מצרים. התורה קובעת לנו מערכת מוחלטת של מעשים שעלינו לעשות בין אם נקבלם ובין אם לא. בממד זה המצוות הם עבדות שה' מטיל עלינו.

איכות זו קיימת במצוות מצד עצם העשייה ולא מצד התכנים של כל מצווה ומצווה. וממילא ברור שבממד זה המעשה הוא המוקד, שכן רק בו קיימת השתעבדות.

קשיים נוספים בדברי ר"א ור"א: 'א. בפסח נולד יצחק'. דיון לידתו של יצחק מופרד מהשאלה על לידת האבות אם בתשרי או בניסן. האם יצחק אינו אב? ומדוע לא אמרו 'בתשרי נולדו אברהם ויעקב'? ב. מנין להם כל הני: 'בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחסנה, ויצא יוסף מבית האסורין ובטלה עבודה מאבותינו במצרים'. אף אם מועד מאורעות אלו אינו תלוי בשאלת בריאת העולם, מנין ידוע ומוסכם שזה אירע בפסח ובראש השנה? ג. מדוע לגבי חלק מהאירועים נוקבת הברייתא במועדים ספציפיים – 'פסח' ו'ראש השנה', ואילו בתחילתה וסופה נוקבת היא בשמות החודשים – 'תשרי' ו'ניסן'?

תשרי וניסן

תחילה נבחן את עניינם של תשרי וניסן. שניהם חודשים עמוסים באירועים מלאי משמעות. תשרי – ירח האיתנים. יש בו את ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות ושמיני עצרת. ניסן הוא ראש החדשים, ובו חג הגאולה. בחז"ל יש הו"א 'יכול מראש חודש', כלומר ענינה של יצאת מצרים תופס את כל החודש. (חג השבועות, אין לו ענין מהותי עם החודש בו הוא חל. כידוע.)

מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר נסובה אודות משמעותם של החדשים הללו. ממחלוקת זו משתלשלת המח' מתי נברא העולם, נולדו ומתו האבות ועתידין להיגאל. המחלוקת אינה עוסקת בשאלה המציאותית מתי באמת אירעו דברים אלו. ראייה לכך ניתן למצוא במסקנת הגמרא:

ת"ר חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע.

(שם יב, א)

אם ניתן להכריע לגבי ענין מסוים שהעולם נברא בניסן ולגבי ענין אחר – בתשרי, בהכרח שמועד בריאת העולם הוא דיון עקרוני ולא עובדתי.

הן תשרי והן ניסן מהווים ראש לזמן שלם וחשוב בשנה. תשרי הוא תחילת החורף וניסן הוא תחילת הקיץ. החורף הינו הכנה לכל מה שיהיה בקיץ. בו

מח' ר"א ור"י

האם הדגש הוא על המעשה או על הלב? זו ליבת המחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע. זו השאלה האמיתית העומדת בין ניסן ובין תשרי.

המועד בו נברא העולם הינו דרך לומר לנו לשם מה הוא נברא. במועד זה טמונה תכליתה של הבריאה. המועד בו נולדו ומתו האבות הוא סמל לשורש עבודת האדם. האבות הם אלו ששירטטו לנו את הדרך לעבודה ה'. הם אלו שקבעו בנו את המידות הדרושות לעבודה זו. כריכת שאלת מועד לידתם ומועד מיתתם יחד, כשההנחה הפשוטה היא שהם נולדו ומתו באותו מועד, משמעותה היא השלימו מחזור שלם של עבודה. כל אחד מהם השלים את המידה אותה הוא השריש בתוכנו. בהקשר זה גם מתפרש המועד בו עתידין ישראל להיגאל. מועד זה מסמל את המימוש של הבריאה, המימוש של כל מהלך ההיסטוריה.

דהיינו, מחלוקתם אחת היא: מהי תכלית הבריאה. אם הלב הוא התכלית הרי ש'בתשרי נברא העולם' ואם המעשה הוא התכלית הרי ש'בניסן נברא העולם'. כיון שבמחלוקת זו תלויה גם השאלה מהי עבודת עם ישראל כפי שהשרישו בהם האבות, וכיצד צריכה הבריאה לחזור לשורשה בתיקון השלם העתידי, ממילא נחלקו הם גם במועד לידת ומיתת האבות ובמועד גאולתן העתידי של ישראל.

זו הסיבה שבנושאים השנויים במחלוקת, המינוח בברייתא הוא 'ניסן' ו'תשרי' ולא 'פסח ו'ראש השנה', שכן הנושא הוא הקיץ מול החורף.

האירועים המוסכמים

כעת מובן מדוע פקידת האימהות, שחרור יוסף וביטול העבודה במצרים – אירעו בראש השנה לכול"ע. הסיבה היא משום שאלו רק נצנוצי גאולה ראשוניים. פקידה ולא לידה; יציאה מהבור לצורך פתירת החלומות ולא מינוי למלך; ביטול העבודה ולא יציאה ממצרים. דברים התחלתיים שכאלו מתאימים לראש השנה – שהוא ראשית ההכנה החורפית לקראת הקיץ – גם למ"ד בניסן נברא העולם. דברים מעין אלו אינם

נתונים במחלוקת, אך הברייתא ראתה צורך להדגיש זאת כדי להודיע את גבולות הוויכוח.

הטעם שלידת יצחק מוסכמת אף היא שאירעה בניסן, משום שיצחק הוא סמל ההשתעבדות והיראה. לכן לידתו ודאי שייכת לניסן – זמן המעשה והמימוש בפועל.

ראש השנה למאן דאמר בניסן נברא העולם

כשאנו באים לדון על ה'ראשון לחודש השביעי' כראש השנה, לכאן מובנת רק שיטת רבי אליעזר. אם הסיפור הגדול של העולם הוא הרעיון והכוונה, מתאים לציין את ראש השנה בתחילת החורף. אך לרבי יהושע שבניסן נברא העולם, מדוע לא לציין את ראש השנה בא' בניסן. הרי לדעתו המעשה כל כך עיקרי ומהותי שאי אפשר לצייר עולם קיים אפי' לרגע אחד בלי שיש בו כבר מעשים, ואם כן מדוע שהשנה לא תתחיל גם היא בנקודת הזמן של המעשה – בא' בניסן. הרי במועד זה תלויים לדעת רבי יהושע לא רק בריאת העולם אלא גם תכליתו וכל צורת עבודת האדם. מה יש בראשון לחודש השביעי, בתחילת החורף, שאף לרבי יהושע מתאים הוא לציון תחילת השנה?

לפני שנשיב על שאלה גדולה זו, נשוב לעיון אותו הצבנו בפתחת דברינו: מדוע לגבי פקידת האימהות, יציאת יוסף מהבור והפסקת השעבוד במצרים – ציינה הברייתא את 'ראש השנה' ולא את 'תשרי' כמו בשאר הברייתא. עתה, אחרי שהסברנו שאירועים אלו הינם התנוצצות בראשיתית בלבד (ולכן לכול"ע הם אינם שייכים לניסן) מובן גם שאירועים אלו מתייחסים לנקודת הציון הראשונה של הראשית – לראש חודש תשרי ולא לראשית כולה שהיא כל חודש תשרי.

ראש השנה – שיבה אל הלידה

עתה נבין כי גם ראש השנה, כמועד ציון תחילתה של השנה, אינו מתייחס לתחילת המערכת החורפית. הוא מתייחס לנקודה הקטנה שבתחילתה – להתחלה של ההתחלה – ללידה. נקודת הלידה היא מהותו ועניינו של ראש השנה.

את משמעותו מהברית עם ה'. הברית היא בלתי הפיכה. אף אם הפרנו אותה, אין ה' עוזב את הברית, תמיד הוא מחויב אליה ולכן הוא יעניש אותנו ויחזיר אותנו אליו. הברית מציבה אותנו יחד עם ה' בחיבור כזה שהוא עצמו אינו תלוי במה שנעשה.

לידה פירושה שהאדם אינו קשור לא בכבלי העבר ולא בכבלי העתיד. הוא אינו אלא הוא עצמו, בגולמיותו ובטהרתו. יש נקודה עמוקה בה האדם עומד מול בוראו כפי שהוא, עם עצמיותו הפנימית בלבד, במנותק ממה שהיה וממה שיהיה. הוא עומד כך מול ה' ומרגיש שהוא שייך אליו. הרגע הטהור הזה שואב



בראש השנה האדם שב אל ה' לפני ולפנים' שלו. ממקום עמוק זה הוא עושה את כל עבודות היום. שם הוא פוגש את עצמו, שם הוא דן את עצמו, לשם הוא מכניס את מלכות ה', ומשם הוא נולד אל השנה החדשה.

בראש השנה אנחנו שבים אל הנקודה הראשונית ביותר שבתוך תוכנו, אל נקודת הלידה, אל הנקודה שבה אין לנו עבר ואין לנו עתיד. שם אנו מוצאים את נקודת החיבור האינסופית שלנו אל ה'. מהמקום הכי פנימי בנפש אפשר "להיוולד מחדש". זהו עומק בחווית העצמי שלנו בו אין אלא 'אני קיים'. בלי קשר למה שעשיתי ולמה שאעשה. אני פשוט קיים. כתינוק שנולד. זוהי שיבה לטהרת הלידה.



שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00
בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק